

УДК 37.091.12.011.3 – 051=111

Кокор М. М.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)

АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті розглядається поняття професійної компетенції та компетентності у контексті професійної діяльності викладача англійської мови за професійним спрямуванням. Автором виокремлено, обґрунтовано й охарактеризовано групи спеціальнопрофесійних компетенцій, здійснено аналіз їх структурних компонентів.

Ключові слова: професійна компетентність, професійні компетенції, англійська мова за професійним спрямуванням, ЗУН, мотивація.

Сучасні вимоги суспільства щодо забезпечення його високо кваліфікованими фахівцями, окрім практичної спрямованості навчання, передбачають формування у майбутніх професіоналів іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції у процесі їх підготовки. Нові можливості інформаційно-комунікаційних технологій, розширення міжнародних зв'язків вищої школи України, зміна соціокультурного контексту вивчення іноземних мов зумовлюють перегляд не лише іншомовної підготовки студентів, а й вимагають оновлення програм підготовки викладачів іноземних мов у вищій школі.

Система іншомовної підготовки фахівців у ВНЗ України передбачає професійно орієнтоване вивчення іноземної мови, забезпечити яке спроможні фахівці у галузі іноземної мови за професійним спрямуванням. Проте такого напрямку підготовки в українських ВНЗ на сьогодні не існує, а отже, іноземну мову за професійним спрямуванням викладають випускники-магістри факультетів іноземних мов. З метою оптимізації професійної діяльності викладача англійської мови за професійним спрямуванням, необхідно передусім проаналізувати професійні компетенції такого викладача, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати групи професійних компетенцій, необхідних у процесі професійної діяльності викладача англійської мови за професійним спрямуванням. Задля досягнення мети вважаємо за необхідне вирішити такі завдання: проаналізувати визначення поняття компетенції і компетентності на базі науково-педагогічної літератури; визначити групи професійних компетенцій та проаналізувати їх структурні компоненти; обґрунтувати їх роль у процесі професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел дав змогу виявити, що дослідженню компетентнісного підходу та шляхів його реалізації в сучасній вищій школі присвячено праці М. Голованя, О. Заболоцької, Л. Кайдалової, О. Овчарук, Г. Терещука, М. Гокінса, К. Кеннеді, Дж. Палмера, Д. Фінка, А. Хуторського. Проблему формування професійної компетентності викладачів англійської мови досліджують українські (О. Бігич, С. Ніколаєва, М. Тадеєва) та зарубіжні (Г. Відовсон, А. Дейвіс, П. Мастер, М. Свейн та ін.) вчені. Професійні компетенції викладача англійської мови вивчають Л. Морська, І. Самойлюкевич, Л. Калініна, Н. Микитенко, М. Тадеєва та ін.

“Компетенція” і “компетентність” є поняттями науково-категорійного апарату в межах компетентнісного підходу, які мають багато інтерпретацій, але, на жаль, не мають однозначного трактування серед вітчизняних і закордонних дослідників. На думку М. Голованя, компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про

можливість правильного вирішення будь-якого завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми [4]. Б. Авво розглядає компетенції як певні задані вимоги до освітньої системи щодо підготовки фахівця, а під компетентністю розуміє характеристику чи якість особистості, яка вже сформована [1]. Найактуальніше визначення компетенції знаходимо в роботах О. Заболоцької, яка вважає, що “компетенція – це інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, яка формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду, знань, способів діяльності, вмінь, навичок, особистісних цінностей та здатності їх застосування в процесі продуктивної діяльності стосовно кола предметів та процесів певної галузі людської діяльності” [5, с. 64].

На думку Н. Микитенко, професійні компетенції є складовими професійної компетентності, що дозволяють реалізувати її на практиці, у процесі професійної діяльності [8]. Термін “професійна компетентність” використовується поруч з такими поняттями як “професіоналізм”, “педагогічна майстерність”, “готовність до професійної діяльності”. За визначенням Ю. Татура, компетентність спеціаліста з вищою освітою полягає у проявленні ним на практиці прагненні й здатності реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особисті якості) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення” [12, с. 9]. Ще одне тлумачення професійної компетентності викладача іноземної мови знаходимо у В. Баркассі як “сукупності когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається” [2]. Т. Браже вважає, що поняття професійної компетентності педагога виходить за межі тріади “зун”, а тому включає ціннісні орієнтації майбутнього спеціаліста, мотиви його діяльності, усвідомлення себе у світі та світу навколо себе, стиль взаємодії з людьми, здатність до розвитку власного творчого потенціалу [3, с. 91]. Таким чином, можемо стверджувати, що компетенція – це інтегральне утворення, що окрім системи знання – уміння – навички охоплює досвід, особисті цінності, способи діяльності, що лежать в основі професійної мотивації, тоді як компетентність – поняття широкіше, яке включає низку компетенцій, необхідних для її формування.

У контексті цього дослідження важливо виокремити та схарактеризувати групи професійних компетенцій без яких неможливе формування компетентного викладача АМПС.

У вітчизняній педагогіці виокремлюють групи компетенцій, необхідних у підготовці майбутніх професіоналів, а саме: соціальні, полікультурні, інформаційні, комунікативні компетенції, компетенції саморозвитку та самоосвіти, ті, що реалізуються в прагненні і здатності до раціональної продуктивної та творчої діяльності. Низка вчених (О. Заболоцька, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський) дотримуються думки, що при створенні національних освітніх стандартів основний акцент слід ставити на формування в студентів ключових і предметних компетенцій. У межах предметних виділяють загально-предметні та спеціально-предметні компетенції. Зміст загально-предметних компетенцій можна сформулювати як здатності до застосування (репродукції) отриманих знань, вмінь і навичок у різних навчальних середовищах, здатності до спостереження, самоосвіти й саморозвитку з метою їх ефективного використання в майбутній професійній діяльності [5]. Спеціально-предметні компетенції ґрунтуються на загально-предметних, визначаються для кожної дисципліни окремо і є стадіями їх формування [10, с. 22].

Проте, сьогодні засадничим принципом системи методичної освіти майбутніх викладачів іноземних мов є професійна (а не предметна) спрямованість, а отже, доречно говорити про розвиток у майбутніх викладачів АМПС саме професійних компетенцій і професійної компетентності [11].

Серед визначених у Національному стандарті вищої освіти України груп компетенцій, які необхідно формувати у процесі підготовки фахівців, є соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні й професійні. Останні можна окреслити як сукупність професійних знань і умінь, а також способів виконання професійної діяльності, що вимагають від фахівця готовності і здатності доцільно діяти згідно вимог професійного середовища, організувати професійну діяльність, самостійно вирішувати завдання, а також вміння давати самооцінку. У зарубіжній науковій літературі термін “професійна компетенція” трактують як інтегроване поєднання експертних знань, здібностей і установок, що дозволяє людині виконувати трудову діяльність [13; 14]; формування знань, умінь і навичок, що необхідні для роботи за спеціальністю; розвинуте співробітництво з колегами і професійним міжособистісним середовищем [11].

Професійні компетенції, у свою чергу поділяються на *загальнопрофесійні* – ті, що стосуються компетенцій, притаманних будь-якому професіоналу взагалі, та на *спеціальнопрофесійні* – ті, що визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії або (в разі їх відсутності) експертним шляхом за пропозиціями відповідних робочих груп на основі європейських аналогів і кваліфікаційною характеристикою професії працівника (ДКХПП), а також запропонованою та узгодженою з Міністерством праці та соціальної політики [6]. У контексті викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, вважаємо, що загально професійні компетенції входять до структури професійної компетентності викладача ІМ, тоді як спеціальнопрофесійні – це ті компетенції, які необхідні лише в професійній діяльності викладача АМПС.

Аналіз праць низки науковців (М. Т. Гатчинсон, Т. Дадлі-Еванс, А. Джонс і Д. Прайс-Мачадо, Н. Микитенко, М. Сноу, О. Тарнопольський та ін.) дав змогу виокремити:

- мовленнєву – сформовані навички спілкування в загальнопрофесійних комунікативних ситуаціях (напр., ділові зустрічі, наради, презентації тощо);
- мовну – досконале знання структури іноземної мови, особливостей її вжитку в професійних і академічних дискурсах;
- соціокультурну – застосування знань соціально-культурних особливостей іншомовного спілкування в професійних комунікативних ситуаціях;
- організаційну – вміння планувати та організувати навчальну діяльність студентів, ґрунтуючись на аналізі навчальних потреб студентів;
- інформаційну – застосування сучасних технічних засобів навчання, навчального програмного забезпечення, аналізу інформації з метою розроблення власного НМЗ;
- методичну – інтегроване використання методики викладання іноземних мов і методики викладання професійно орієнтованої дисципліни, адаптування інноваційних технологій до умов конкретного навчального середовища;
- дослідницьку – використання методів аналізу, синтезу, узагальнення інформації, виокремлення спеціального із загального, адаптування власного досвіду та перенесення його на навчальний професійно спрямований контекст;
- самонавчання – готовність до саморозвитку та самоосвіти через активну участь у науково-методичному житті професійної спільноти.

З метою подальшого дослідження та систематизації спеціальнопрофесійних компетенцій викладача АМПС їх було об’єднано в групи:

- професійно-комунікативна (мовна, мовленнєва, соціокультурна);
- технологічна (організаційна, методична, інформаційно-комунікативна);
- адаптивна (дослідницька компетенція та саморозвиток).

Умотивуємо наші міркування, ґрунтуючись на підході від загального до конкретного, тобто визначимо структурні компоненти кожної групи компетенцій у контексті їх дослідження як сукупності знань, умінь, навичок та професійної мотивації.

Знання – педагогічна категорія, яка не має однозначного тлумачення серед

науковців. Залежно від вибору класифікаційної ознаки, наприклад, за рівнем функціонування, цільовою складовою, за стосунком до різних галузей і т. п., їх поділяють на теоретичні та емпіричні, наукові та навчальні, основні та допоміжні, методичні та інші. На думку Л. Калініної та І. Самойлюкевич, формування професійних знань майбутніх викладачів іноземної мови відбувається в процесі розвитку професійного мислення[7].

Аналіз науково-теоретичних джерел і власне емпіричне дослідження діяльності викладачів АМПС дозволило нам зробити висновок про те, що у межах групи *професійно-комунікативних* компетенцій передусім необхідно виокремити теоретичні загально-предметні (лінгвістика, теоретична граматики, історія іноземної мови, лексикологія, фонетика тощо) та спеціальнопредметні (прикладна лінгвістика, основи професійної комунікації, аналіз дискурсу) знання. Група *технологічних* компетенцій передбачає, що викладач АМПС має сформовані знання у галузі загальної педагогіки (підходи, педагогічні технології, методи, засоби навчання тощо), методики (лінгводидактика, особливості методики викладання АМПС), психології вивчення іноземної мови. Компетенції *адаптивної* групи включають знання про міждисциплінарні зв'язки, вербальні та невербальні характеристики культури професійних середовищ.

Наступною категорією в структурі спеціально професійних компетенцій викладача АМПС є уміння. У сучасній системі ступеневої підготовки майбутніх педагогів проблемою залишається формування практичних умінь: уміння проектувати зміст на практичну діяльність; уміння планувати та організовувати навчальний процес; уміння виділяти зв'язки між компонентами; уміння оцінювати результати навчальної та професійної діяльності.

У межах групи *професійно-комунікативних* компетенцій виявлено, що для ефективною діяльності майбутньому викладачеві АМПС необхідні аналітичні та лінгвістичні уміння, а саме, уміння інтегрувати іноземну мову зі змістом професійно орієнтованої дисципліни через аналіз професійно орієнтованого дискурсу, виділення тих структурних мовних одиниць, які необхідні для комунікації на професійну та загальну тематику. Група *технологічних* компетенцій ґрунтується на вмінні викладача АМПС планувати професійну діяльність у короткостроковій (визначення мети, завдань заняття) та довгостроковій перспективі (планування і розроблення навчального курсу, визначення критеріїв і показників досягнення результатів); добирати автентичні та релевантні навчальні матеріали; застосовувати форми, методи і засоби навчання відповідно до навчальних потреб студентів; здійснювати оцінювання навчальної діяльності студентів. Уміння критично мислити, аналізувати власну професійну діяльність, застосовуючи рефлексію, переносити вузько професійний досвід на широкий навчально-професійний контекст, моделювати професійні ситуації визначають сутність *адаптивної* компетенції. Без застосування рефлексії професійний розвиток педагога є неможливим. Особливість професійної діяльності викладача АМПС полягає у його вмінні швидко адаптуватися до змінного навчального і професійного середовищ, встановлювати зв'язки між минулим і теперішнім досвідом, самостійно розробляти критерії вимірювання результатів.

Навички є третім компонентом тріади “зунів”, що входять до професійних компетенцій викладачів АМПС. У окремих дослідженнях навички та вміння об'єднані в одну систему, проте, на нашу думку, в педагогічній науці їх слід розрізняти. Ми схилиємося до твердження про те, що навички відображають уміння, але на вищому рівні; навички – це відпрацьовані та доведені до автоматизму вміння, формування яких відбувається поетапно[9].

Педагогічна наука використовує різні підходи до класифікації навичок, наприклад, за способом пізнавальної діяльності (інтелектуальні (розумові) та практичні (експериментальні); за змістом (загальні та специфічні); за видом навчальної діяльності (проектувальні, гностичні, творчі, комунікативні, організаційні тощо) [5, с. 65]. Узавши за основу критерій напряду професійної діяльності, ми виділили лінгвістичні, методичні та

навички самостійної роботи. Викладач АМПС є передусім фахівцем у галузі англійської філології, тому сформовані мовленнєві та мовні навички є відображенням рівня його професійної підготовки. Це означає, що у межах групи *професійно-комунікативних* компетенцій, викладач АМПС повинен вміти застосовувати мову не лише на усіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному, синтаксичному, просодичному), а мати навички професійно-контекстуального вживання мови, адже він є мовленнєвою моделлю іншомовної професійно спрямованої комунікації для студентів.

Організаційно-методичні та психолого-педагогічні навички становлять основу групи *технологічних* компетенцій. Для професійної діяльності викладача АМПС необхідними є наявність сформованих навичок планування навчального процесу, розроблення власного навчально-методичного забезпечення, використання технологій навчання, що ґрунтуються на особливостях іноземної мови та профільної дисципліни, аналіз лінгвістичних і психолого-педагогічних навчальних потреб. Усе це дозволяє викладачеві АМПС прогнозувати та конструювати педагогічні дії, залежно від змінних педагогічних умов навчального середовища, підвищувати рівень адаптування вмінь.

До *адаптивної* групи компетенцій відносимо навички самоорганізації, самостійного навчання, співпраці. Формування навичок самостійного навчання викладача АМПС відбувається постійно, але найефективніше – через участь у науково-методичних заходах (майстерні, конференції, інтернет-дискусії, блоги), що сприяє професійному удосконаленню та навчанню впродовж життя. Особливістю професійної діяльності викладача АМПС є колегіальне викладання з викладачем фахової дисципліни, що вимагає від нього навичок групової роботи, колегіального прийняття рішень, вміння працювати в команді.

З метою узагальнення отриманих результатів дослідження та наочності, пропонуємо таблицю, в якій систематизовано подані компоненти виділених груп спеціально-професійних компетенцій викладача АМПС.

Т а б л и ц я 1

Зведена таблиця компонентів спеціально-професійних компетенцій викладача АМПС

Компетенції	Знання	Уміння	Навички
Професійно-комунікативна	предметні (лінгвістика, теоретична граматики, історія іноземної мови, лексикологія, фонетика, прикладна лінгвістика, основи професійної комунікації, аналіз дискурсу)	аналітичні (аналізувати зміст фахово орієнтованих дисциплін з метою здійснення аналізу дискурсу); лінгвістичні (фахово здійснювати комунікацію на загальну та професійну тематику; інтегрувати іноземну мову із змістом фахових дисциплін)	мовленнєві (контекстуальність, професійна спрямованість і грамотність мовлення) мовні (лінгвістична грамотність)
Технологічна	психолого-педагогічні (психологія вивчення іноземної мови, андрагогіка) методичні (лінгводидактика, методика викладання АМПС, планування, організація, методи оцінювання навчальної діяльності)	організаційно-методичні (використання засобів, форм, методів навчання; адаптування наявного навчально-методичного забезпечення; застосування методів оцінювання навчальної діяльності студентів)	планування навчального процесу (заняття і курсу), застосування технологій навчання; розроблення навчально-методичного забезпечення

Компетенції	Знання	Уміння	Навички
Адаптивна	міждисциплінарні зв'язки, професійно-культурні особливості навчальних середовищ	рефлексивні (аналіз) моделювання (аналогії, порівняння)	самоорганізації, самонавчання, співпраці

Проте компетенції – це не лише сукупність знань, умінь, навичок, а й здатність діяти, в основі якої лежить мотивація. На формування і розвиток професійної мотивації викладача АМПС безпосередньо впливає його самостійно-дослідницька діяльність. М. Тадеєва відзначає, що в процесі формування професійних компетенцій майбутніх викладачів іноземних мов значна роль повинна відводитись самостійній роботі, адже вона підсилює усвідомлення значущості майбутньої професії [11]. Розвиток мотивації в процесі підготовки викладача АМПС забезпечується реалізацією принципу студенто-центризму: особистісно значущі та практичні завдання, дослідницька робота, спрямована на вирішення конкретних проблем, міждисциплінарна співпраця, ознайомлення з професійними середовищами. У процесі професійної діяльності для викладача АМПС окрім зазначених, важливими чинниками впливу на професійну мотивацію є навчальне середовище, стосунки у професійному середовищі, самооцінка, відповідна фінансова винагорода.

Висновок. Характеристикою сфери АМПС є її зв'язок з професійно спрямованим контекстом, що вимагає від викладача адаптувати і розробляти НМЗ, здійснювати аналіз навчальних потреб студентів, інтегровано використовувати методику викладання англійської мови і фахової дисципліни тощо. Ефективність професійної діяльності викладача АМПС значною мірою залежить від рівня розвитку та сформованості його професійних компетенцій. Розглянуті групи професійних компетенцій викладача АМПС можуть служити якісними орієнтирами при запровадженні в майбутньому згаданого напрямку підготовки, чи у процесі професійної діяльності такого викладача. Практичні аспекти проблеми, такі як, педагогічні умови і етапи формування компетенцій, чинники, що впливають на ці процеси, можуть бути предметом наступних наукових досліджень.

Використана література:

1. Авво Б. В. Методология компетентного подхода в высшем образовании. [Електронний ресурс] / Б. В. Авво. – Режим доступу: 16.06.2012: <http://www.emissia.org/offline/2005/978.htm> – Загол. з екрана. – Мова рос.
2. Баркасси В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. “Теорія і методика професійної освіти” / В. В. Баркасси ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с. – укр.
3. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 89-94.
4. Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23-30.
5. Заболоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заболоцька // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – Вип. 40. – Серія : Педагогічні науки. – С. 63-68.
6. Закон України “Про освіту” // Освіта в Україні: Нормативна база. – 2-е вид. – К. : КНТ, 2006. – 484 с.
7. Калініна Л. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у контексті європейських вимог / Л. Калініна, І. Самойлюкевич // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 19. – С. 129-133.
8. Микитенко Н. О. Теоретичні основи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей : [монографія] / Н. О. Микитенко / за ред. д. пед. н., чл.-кор. НАПН України Г. В. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – 384 с.

9. Морська Л. І. Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій : [монографія] / Л. І. Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.
10. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Тадеєва М. І. Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов: європейський вимір [Електронний ресурс] / М. І. Тадеєва. – Режим доступу: 02.03.2012 : <http://www.ime.edu.ua.net/em13/content/09tmidet.htm>–Загол. з екрана. – Мова укр.
12. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
13. Dudley-Evans T. Five Questions for LSP Teacher Training / T. Dudley-Evans // Teacher Education for LSP / [Eds. R. Howard, G. Brown]. – Frankfurt Lodge: Multilingual Matters Ltd., 1997. – P. 58-67.
14. Kennedy C. An ESP Approach to EFL / ESL Teacher Training / C. Kennedy. // ESP Journal. – 1983. – Vol. 2. – P. 73–85.

Кокор М. М. Анализ профессиональных компетенций преподавателя английского языка профессиональной направленности.

В статье рассматривается понятие профессиональной компетенции и компетентности в контексте профессиональной деятельности преподавателя английского языка профессиональной направленности. Автором выделены, обоснованы и охарактеризованы группы специально профессиональных компетенций, осуществлен анализ их структурных компонентов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональные компетенции, английский язык профессиональной направленности, ЗУН, мотивация.

Kokor M. M. Analysis of Professional Competencies of English for Specific Purposes Teachers.

The article dills with the concept of professional competence and the professional competence of the ESP (English for special purposes) teacher. The author emphasizes, justified and characterized groups of special professional competencies, carried out an analysis of their structural components.

Keywords: professional competence, professional competencies, ESP, knowledges and skills, motivation.

УДК 81'342=161.2=512.164

Купрата Н. Я.
Одесский национальный экономичний университет
(м. Одеса, Україна)

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНЕТИЧНИХ ТА ЛІНГВІСТИЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ТУРКМЕНСЬКОЇ МОВ**

У статті розглядається порівняльна характеристика деяких фонетичних та лінгвістичних особливостей української та туркменської мов. Розкрито національні особливості фонетичних та лексичних форм в українській та туркменській мові. Проаналізовано особливості наголосу в обох мовах.

Ключові слова: українська, туркменська мови, фонетика, алфавіт, наголос.

Україна – європейська держава, в яку прагнуть приїхати дуже багато іноземних студентів. Вони зацікавлені у вивченні української мови, бо лінгвістичні знання справді сприятимуть якісному засвоєнню мови спеціальності.

Порівняльна характеристика мов завжди давала чудові результати у викладанні та засвоєнні української мови як іноземної. Це ми спостерігаємо, порівнюючи українську та арабську, українську і болгарську, українську і азербайджанську мови. Безперечно, що без